

José Luis Molina i el patrimoni forestal

Francesc Córdoba
Josep Gordi

Per entendre la feina de qualsevol persona vinculada amb el món forestal cal imbuir-se d'una filosofia molt particular, que es fonamenta en el fet que el treball de cada dia no es veu materialitzat –en el millor dels casos– fins al cap de molts anys. Per això és important ressaltar la convicció i la fermesa de caràcter de les persones que actuen de cara al futur, i concretament pel futur dels nostres boscos.

L'entrevista amb la qual volem retre homenatge a la tasca desenvolupada per

José Luis Molina durant més de trenta anys a la província de Girona s'estructura en tres parts. En primer lloc parlarem amb ell de la situació en què es trobava el món forestal quan va arribar a Girona. En segon lloc, comentarem algunes de les seves principals actuacions. I finalment, recollirem les seves opinions respecte al futur de l'espai ocupat per les forestes catalanes, i concretament sobre les actuals línies de gestió.

– Quin any va arribar a Girona?

– L'any 1963, després d'estar tres anys a l'empresa privada i d'haver passat per l'Administració forestal, complint destí pri-

mer al districte forestal de Cadis, després al de Ciudad Real i finalment al de Tarragona, on vaig estar-hi cinc anys.

– *Com era la situació del món forestal quan vostè va arribar a Girona?*

– En aquella època la situació era pròspera, des del punt de vista econòmic, malgrat que la infraestructura de les muntanyes, sobretot en l'apartat dels camins, era molt rudimentària, i en conseqüència els aprofitaments de fusta es duïen a terme amb moltes dificultats; en canvi, els treballs silvícoles eren molt escassos. Es parlava més d'aprofitaments i de fusta, la qual tenia un valor elevat. Girona era un districte privilegiat pel que fa al volum i a l'import dels aprofitaments, com també per la qualitat i l'extensió de les seves masses forestals. Jo sempre explico que a Campelles –que és un bosc de titularitat pública–, en aquells temps hi havia subhastes de fusta a les quals es presentaven al voltant de dotze rematants que es disputaven la concessió de l'aprofitament, i així encarien el preu final de la fusta. Trenta anys enrera, amb el benefici que es treia d'un metre cúbic de fusta, que valia al voltant de mil pessetes, l'Ajuntament propietari podia pagar deu jornals de cent pessetes cadascun. En canvi, ara la situació ha fet un gir de cent vuitanta graus i amb prou feines es cobreix un terç de jornal, amb un metre cúbic de fusta. Això representa una devaluació notable en la funció productiva del bosc. Paral·lelament, s'ha produït una revalorització dels altres valors del bosc, com el paisatgístic, el recreatiu i el protectiu, producte de la influència dels boscos en la millora del microclima de la zona i en la protecció dels sòls. Per tant, es pot afirmar que actualment els beneficis indirectes dels boscos són molt més importants que els directes. La llàstima és que aquests beneficis indirectes no se sàpiguen quantificar.

– *Quins eren els problemes o les adversitats que patien les nostres masses forestals?*

– Per a mi, que havia treballat en zones forestals molt més pobres que les de les terres gironines, l'arribada aquí va significar trobar unes millors condicions de treball. Ara bé, els problemes pressupostaris del Servei Forestal eren els mateixos aquí que a Tarragona. Aques-

ta situació s'evidencia, sobretot, en la lluita contra els incendis. Cal tenir present que en aquell moment no existien els parcs comarcals de bombers ni la resta de mitjans actuals. Quan ens avisaven d'un foc, hi anàvem al més aviat possible amb els nostres pobres mitjans materials, amb els guardes forestals i amb l'ajuda de la gent dels pobles, que a vegades tenien veritables experts. Cal afirmar que l'entrega i el sacrifici personal del Servei Forestal va ser total; només cal tenir present que va haver-hi dues baixes mortals i nombrosos accidents dins del col·lectiu de 50 guardes forestals. Al llarg dels 25 anys de lluita contra els incendis va haver-hi moments molt difícils, com els dels anys 1967, 1973 i 1979. Posteriorment, quan es va crear el cos de bombers, en la meua opinió no es va aprofitar l'experiència adquirida, ni es va continuar en la línia de tenir un cos específic de bombers forestals. Malgrat aquesta lleu crítica, penso sincerament que la nostra organització contra els incendis tenia molt de romanticisme i que avui en dia seria insostenible. Per tant, cal agrair a la Direcció General de Prevenció i Extinció d'Incendis que ens hagi tret, als forestals, una veritable creu. Encara recordo amb terror el foc de la Costa Brava del 1967, que es va iniciar a Can Sota, dins el terme de Lloret, i que va cremar 6.000 ha en sis dies.

– *Com a enginyer deu haver atès àmbits paisatgístics molt diferents dins de la província de Girona...*

– Fins al final de la meua vida professional, és a dir des del 1963 fins a la meua jubilació, el gener de 1996, i malgrat ésser el cap provincial des del 1985, he treballat com a enginyer portant l'Alt i el Baix Empordà, el Pla de l'Estany, la Garrotxa i el Ripollès. Però, des de sempre, on més a gust m'he trobat i on més activitats he realitzat ha estat al Ripollès: és una zona fantàstica! Ara bé, també ho és Girona en conjunt. La gent a vegades no s'adona que només desplaçant-te 100 quilòmetres en línia recta vas des del nivell del mar fins a la zona del Puigmal, amb una cota de gairebé 3.000 m, i que per tant pots gaudir de tots els estatsges de vegetació.

– *Què li sembla si comencem una ascensió des d'arran de mar a muntanya repassant les principals actuacions?*

JOSÉ LUIS MOLINA va néixer a Madrid el 8 de gener de 1931. Acabat el batxillerat, ingressà a l'Escola Especial de Ingenieros de Montes, on cursà els cinc anys de l'especialitat, i acabà la carrera l'any 1954. El 1951 va obtenir el títol de doctor enginyer forestal.

La seva activitat professional va començar a l'empresa privada. Treballà tres anys per a una constructora a Lleida, Osca i Saragossa. Ingressà després a l'Administració i va passar successivament pels Districtes Forestals de Cadis, Ciudad Real i Tarragona, on actuà com a enginyer de secció. Amb aquesta categoria va ser destinat l'any 1963 al Districte Forestal de Girona, on es jubilà l'any 1996. Ha estat cap del Servei Forestal de Girona de 1985 a 1996.

A Girona va desenvolupar una àmplia activitat forestal, estesa a la majoria dels temes professionals. Va ordenar i revisar quasi totes les muntanyes importants del Ripollès, va planificar i dirigir la construcció de l'actual xarxa de vies de saca del Ripollès i va realitzar una labor repobladora d'interès a la conca alta del Ter i a les muntanyes públiques del litoral, des de Torroella de Montgrí a Portbou de manera especial, amb repoblacions generalment destinades a lluitar contra l'erosió i a evitar la pèrdua de sòl. Són dignes de ser destacats, en aquest sentit, els treballs de correcció hidrologicoforestals realitzats a les subconques de la conca alta del Ter, i especialment els del barranc de la Casassa de Molló i els de la riera de Tregurà, a Vilallonga de Ter. La defensa de les dunes d'Empúries també va merèixer la seva atenció durant molts anys.

En els seus primers anys professionals va dedicar bona part de la seva activitat a la defensa legal de la propietat pública. Tant a Tarragona com sobretot a Girona, ha dedicat especial atenció al problema dels incendis forestals, tant en la seva faceta preventiva com en la d'extinció; al llarg de vint-i-cinc anys, ha participat literalment en l'extinció de centenars d'incendis.

El maig de 1974 va ser guardonat amb la Medalla del Mèrit Agrícola.

– Endavant! La primera obra important la trobaríem a les dunes d'Empúries, amb una història digna de ser explicada. Els treballs, que s'iniciaren a final del segle passat i que els portà la Divisió Hidrològica del Noreste Español, s'acabaren el 1910. El manteniment posterior passà al Patrimonio Forestal i més tard a l'ICONA, motiu pel qual em tocà a mi fer-me'n càrrec durant 25 anys. De totes maneres, vull destacar que mai havia vist la duna com l'any 1992, coincidint amb l'arribada de la flama olímpica a les ruïnes d'Empúries; sempre l'havia vist amb defectes de conservació, ja que és una zona propera al mar que rep una pressió antròpica fortíssima i que ha estat castigada per la duresa dels llevant, els efectes dels quals s'intentaven minimitzar amb la construcció de les esculleres.

La casa forestal que fou construïda el 1910 pels enginyers forestals que estaven a peu d'obra, lluny de les seves llars, fou convertida més tard en el primitiu museu que acollia les troballes d'Empúries a mesura que progressava l'excavació. L'edifici degenerà amb el temps fins a convertir-se ell mateix en una ruïna. Doncs bé, fins i tot aquest aspecte fou resolt amb l'arribada de la flama. Va ser un dia gloriós per a la duna, però un únic dia, perquè més tard començaren a tornar a aflorar els defectes de sempre. Com deia un dels guardes, un amb molts de cabells blancs, de qui jo en guardo més bon record, «entre la duna i la dona, miri com estic...». La lluita amb la duna ha estat tenaç, constant i desagradada, però també és cert que la seva consolidació és modèlica com a obra forestal, i per això ha estat visitada per professionals de tot arreu.

Potser algú recordarà l'enginyer Ferrer, enginyer forestal que l'any 1894 projectà la restauració de l'espai envaït per la duna; aquest projecte veié la llum amb un llibre que es publicà fa molts anys, una veritable joia que tinc el plaer de tenir a les meves mans. [Ens l'ensenyà]. Aquí podem contemplar fotografies de l'abans i del llarg després (de gairebé 100 anys); encara s'hi pot reconèixer l'horta d'en Reixach, que apareixia coberta per un gran sorral, i que ara es veu envoltada per una impressionant arbreda que dona gust.

També tenim el cas de la Muntanya Gran, a sobre Torroella de Montgrí, que té uns antecedents molt antics. Don

Primitivo Artigas, de Torroella de Montgrí, era professor de l'Escuela de Ingenieros de Montes de Madrid, fet molt inusual a final del segle passat. En un viatge que realitzà l'estiu del 1882 amb els seus alumnes de tercer recorrent tota la província de Girona, va fer esment de l'erm que hi havia a la Muntanya Gran, un paisatge de cabres sense estrat arbori. Els aiguats malmenaven l'espai transportant els rocams per arrossegament fins a la plana. Aquest senyor es perfilà com un visionari que augurava que, si s'hi limitava l'accés al bestiar i es repoblava, la muntanya es podria defensar dels efectes erosius dels aiguats i podria convertir-se en una àrea de gran importància turística. I així s'ha esdevingut, el bosc ha canviat enormement. Els ancians comenten, encuriósits: «Que no hi ha pedres, ara?». Amb el Patrimonio Forestal vàrem començar-hi a plantar els anys 60 i es continuà des de l'ICONA durant els anys 70, fins a arribar a repoblar un total de 1.500 ha.

– Com justificaria el fet que sempre es repobli amb coníferes, en detriment dels planifolis?

– Luis Ceballos, botànic de l'Escuela de Ingeniería, apuntava que les coníferes són espècies molt més sofertes i que, ja que les repoblacions sempre s'executen en terrenys degradats, no és lògic pensar en la utilització de frondoses. La successió vegetal que s'inicia a partir d'un terreny degradat genera, en primer lloc, una comunitat herbàcia, que amb el temps donarà pas a un matorral, més endavant apareixen les coníferes, i quan el sòl ha madurat convenientment, s'hi estableixen les frondoses. En les nostres actuacions nosaltres no fem res més que un plagió del procés natural. Aquestes afirmacions, que ara podrien ser discutibles, les he pogut contrastar en repoblacions pures de pins, les quals sempre menen cap a l'aparició espontània de frondoses. Aquest és el cas de les alzines que aparegueren a les repoblacions de Portbou i Colera. En canvi, assajos duts a terme implantant directament alzines i roures a la Muntanya Gran han fracassat. Hem procurat emular la dinàmica natural.

– Després dels parèntesis, continuem el nostre recorregut imaginari que havia arrencat de la duna d'Empúries i prosseguim l'ascensió...

– Si us sembla, podríem saltar directament a la zona del Ripollès, un territori que disposa d'un dels patrimonis més meravellosos en forma de boscos públics. Caldria situar-nos en els antecedents i dir que, quan vaig arribar-hi, era una època de marcada crisi econòmica. El Distrito Forestal de Girona controlava els atermenaments i preparava les subhastes. Totes les inversions del Patrimonio Forestal anaven destinades a grans obres de repoblació, obres hidrològiques, adquisició de finques... D'altra banda, cal assenyalar que es dedicava poca atenció a les muntanyes dels ajuntaments. Fou en aquest context que el Banc Mundial, l'any 1960, va fer una recomanació al Ministeri d'Agricultura que calia preservar i millorar les muntanyes públiques, les quals necessitaven millores silvícoles, repoblacions, obres d'infraestructura, sobretot camins, i que, en conseqüència, s'hi destinés un esforç pressupostari important.

Immediatament després, l'any 1962, aparegueren els Planes de Desarrollo, de Laureano López Rodó, i es promulgaren les lleis d'auxili, que permeteren escometre les primeres actuacions. En realitat, jo no vaig viure la manca d'inversió, i quan vaig començar a actuar al Ripollès els Planes de Desarrollo estaven en plena vigència, i encara creixeren més amb la transferència de competències a l'ICONA. Recordo que, al municipi de Campelles, només hi havia un caminet que anava des del poble al cementiri, i poc més; igualment succeïa a Querallbs, on no hi havia vies d'accés al bosc. Començarem per executar la xarxa de pistes forestals, petites repoblacions, adequació d'àrees recreatives, treballs silvoculturals, construcció de refugis,...

– Ja que ha fet esment de les àrees recreatives, parlem una mica del canvi social que ens afecta i de l'increment en la demanda turísticorecreativa del bosc.

– La gent de les ciutats necessita contactar amb els espais naturals, passejar-hi. Aquestes necessitats han augmentat amb el pas del temps, com a producte també de la millora del nivell de vida i de la millora dels accessos al bosc. Dic que aquesta situació és problemàtica perquè els ciutadans urbans no sempre són conscients de la vulnerabilitat de la muntanya, i que una

imprudència pot tenir efectes catastròfics. Per donar sortida a aquestes demandes de lleure es van preparar petits sectors del bosc, normalment els que tenen més atractius naturals, per complir aquest objectiu recreatiu. A les muntanyes de les terres gironines, s'hi van instal·lar nombroses àrees recreatives. Ara bé, no es pot afirmar que hagin cobert del tot el seu objectiu, ja que els visitants continuen movent-se i, a vegades, acampant per tot arreu. D'altra banda, aquestes àrees han implicat unes despeses de conservació molt elevades, sobretot en el cas dels refugis. Cal afegir-hi que la idíl·lica imatge de la família jugant amb els nens en ocasions s'ha substituït per la de grups de joves que perden el control i no saben el que fan.

– *Creu que el Bosc de Campelles és, forestalment parlant, la més emblemàtica i antiga de les ordenacions forestals dutes a terme a la província de Girona?*

– De Girona, i m'atreveria a dir que de Catalunya i tot. Fou ordenat per Andrés Ylla els anys cinquanta, i des de llavors s'ha revisat cada deu anys; hem pogut observar com ha prosperat enormement. Es començà tallant 700 metres cúbics de fusta l'any i actualment, només en quaranta anys, s'ha aconseguit extreure'n fins a 1.600 metres cúbics. El mètode d'aprofitament és per aclarides successives, el mateix que s'ha utilitzat per a tots els boscos públics del Ripollès. Això significa aplicar tals molt fortes en els trams de regeneració, deixant només uns quants arbres pare separats uns 10 metres l'un de l'altre perquè compleixin la funció disseminadora, i al cap de 20 o 25 anys, quan ja han exercit la seva tasca regeneradora, també es talen, deixant només un «latizal». Tot i millorar la qualitat del bosc, enormement, aquestes tallades duïen crítiques implícitament, i això és el que passà a Queralbs i a Campelles. La gent no podia entendre per què deixàvem els millors arbres al bosc... Per norma general, aquí a les comarques gironines els forestals tallaven poc per evitar l'efecte impactant dels aprofitaments, eren poc agosarats. De totes maneres, jo comptava amb el magnífic precedent de Navarría, sense cap mena de dubtes un dels millors boscos d'Espanya de pi roig, ordenat per Lucas de Olazabal l'any 1890. Els meus anys d'infantesa allí, la terra de la meva

mare, m'inspiraren per arribar a ser enginyer forestal més tard. Jo em vaig atrevir a tallar el bo i el dolent per anar a subhasta quan, des de sempre, només s'havia tallat el millor. Vaig ser reiteradament criticat per un periodista que no entenia els meus mètodes i per un botànic il·lustre del poble veí a Campelles, el qual més endavant reconegué la seva equivocació, ja que no em va criticar més en comprovar que per cada avet vell tallat n'havien nascut cent. Els enginyers d'abans tenien autoritat, escoltaven però operaven segons el seu criteri, sense estar sotmesos a les pressions actuals. Quan es talla així, s'elimina el matoll i es delimita la zona de bestiar, perquè els plançons puguin prosperar. El problema d'aquestes decisions era que no podies demostrar el teu encert en la gestió duta a terme fins al cap de bastants anys.

– *Després de concloure la nostra ascensió començada arran de mar, voldria fer esment d'alguna altra actuació interessant digna de ser comentada?*

– Sí, voldria referir-me al problema de l'erosió hídrica, que a les comarques gironines afecta una part de les 100.000 ha de l'alta conca del Ter. Aquesta zona, producte dels forts pendents que es donen per damunt dels 1.500 m, si està desarbrada és molt vulnerable a les pluges torrencials pròpies de la tardor. De pluges d'aquest tipus –caracteritzades per magnituds que poden arribar als 200 mm/dia–, n'he vistes el 1977, el 1982 i el 1992, i tenen greus efectes erosius, que a la vegada poden afectar els embassaments del curs mitjà del Ter. Per tant, evitar aquests episodis erosius és de gran importància, i s'hi dedica des de fa molt de temps l'administració forestal, mitjançant els treballs anomenats de correcció hidrologicoforestal, que són tasques de repoblació per fixar el sòl i obres per reduir el pendent dels torrents.

– *Quines perspectives intueix per als nostres boscos en un futur proper?*

– Els resultats del II Inventari Forestal sobre les muntanyes de les terres gironines dut a terme el 1993 ens ha posat en evidència l'augment molt notable, més d'un 54%, de les existències de fusta –és a dir, les constituïdes pels arbres que tenen un diàmetre més gran de 20 cm–, respecte al

1970, quan es va realitzar el primer inventari, i malgrat que no ha augmentat la superfície arbrada.

D'altra banda, els Plans Tècnics de Millora i Gestió Forestal són un primer intent per conèixer millor les finques forestals dels particulars, i constitueixen un document molt útil per tal que els propietaris aprofitin racionalment les seves finques i foragitin la pràctica de tallar a ull i només davant de necessitats econòmiques. També crec que és evident que en una època com l'actual, en què la cotització de la fusta és molt baixa, el propietari hauria de rebre ajudes econòmiques per tal de conservar i millorar la seva finca, ja que els boscos tenen unes importants repercussions socials i ambientals i han de ser planificats a llarg termini.

Pel que fa al Pla de Política Forestal, que es va redactar fa pocs anys, cal assenyalar que, malgrat que preveia inversions de tota mena, aquestes no es localitzaven i no es tenia un finançament segur. Si s'hagués concretat i localitzat aquest pla, avui sabríem què fer de les 60.000 ha no arbrades que hi ha a les comarques gironines.

– *Alguna cosa per acabar?*

– Vull manifestar la meva satisfacció pel tracte que sempre m'han donat les persones relacionades amb les muntanyes, i per haver pogut treballar en una feina que m'apassiona i en un medi natural tan meravellós com són les terres gironines. M'hi han passat 33 anys de la meua vida sense adonar-me'n.

Amb el posat amable, propi d'aquelles persones que han sabut apreciar el valor del temps i el pes dels anys, donàrem per closa l'entrevista, mentre ens recordàvem d'aquell pastor provençal que, de forma tranquil·la i constant, fou capaç de transformar un erm en un bosc magnífic; era en el relat titulat *El hombre que plantaba árboles*. Aquest personatge de ficció, anomenat Elzéad Bouffier, presentava moltíssimes similituds amb José Luis Molina, un dels forestals que sens dubte han creat escola a casa nostra i han deixat una forta empremta en el territori. Aquest és el seu llegat.

Francesc Córdoba és biòleg (UdG)
Josep Gordi és geògraf (UdG)